

EWA MACIEJEWSKA-MROCZEK

Uniwersytet Warszawski

Badania nad kulturą dziecięcą „po dzieciństwie”. Ujęcia relacyjne i nieantropocentryczne

RECENZJA

Justyna Deszcz-Tryhubczak, Macarena García-González (red.) (2023). *Children's cultures after childhood*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Pojęcie *after childhood* jest jedną z kluczowych kategorii w najnowszych badaniach dzieciństwa (*childhood studies*). Zaproponował je Peter Kraftl w książce *After childhood: Re-thinking environment, materiality, and media in children's lives* (2020). Koncepcja ta powstała mniej więcej równolegle z propozycjami innych czołowych badaczy dzieciństwa, proponujących zdecentralizowanie dzieciństwa (*decentering childhood*) (Spyrou 2017) czy redefiniowanie studiów nad dzieciństwem (*reimagining childhood studies*) (Rosen, Spyrou, Cook 2018). Kategorie te wynikają z dążeń do zrewidowania dotychczasowych osiągnięć subdyscypliny *childhood studies* z jej kilkudziesięcioletnim już dorobkiem. Przez pierwsze dziesięciolecia badacze i badaczki tego nurtu skupiali się na analizie i opisie społecznego wymiaru takich kategorii jak sprawczość dziecka czy głos dziecięcy, a także na tworzeniu specyficznej metodologii badań i refleksji nad ich wymiarem etycznym. Próby nowych podejść w ramach nieco już okrzepniętych *childhood studies* wynikają z potrzeby szukania inspiracji dla badań nad dzieciństwem w takich obszarach badawczych jak nowe badania nad materialnością, queer studies, studia feministyczne, posthumanistyczne, by wymienić tylko kilka z nich. Mimo różnic łączy je odejście od patrzenia na dziecko jako na stały, scentralizowany podmiot o wyraźnie zarysowanych granicach na rzecz podejść bardziej relacyjnych, płynnych, opartych na szukaniu powiązań i uwikłań dziecka i dzieciństwa w relacji z innymi

podmiotami, infrastrukturami, procesami, instytucjami, materią nieożywioną itd. Jest to jednocześnie, co ważne, próba włączenia refleksji nad dzieciństwem w szerszy obieg współczesnej humanistyki i nauk społecznych.

Książka *Children's cultures after childhood* pod redakcją Justyny Deszcz-Tryhubczak i Macareny Garcíi-González, wydana w serii *Children's Literature, Culture, and Cognition (CLCC)*, podejmuje wyzwanie takiej właśnie nowej refleksji, skupionej wokół szeroko rozumianych obszarów literatury i kultury dla dzieci. Stanowi zbiór zróżnicowany, jednak spójny pod względem poszukiwania ujęć inspirowanych najnowszymi „zwrotami” w humanistyce. Z zaprezentowanych podejść wyjątkowo interesujące wydają mi się ujęcia zakorzenione w posthumanizmie, włączające w pole badawcze takie byty „naturalne” jak rośliny w tekście Justyny Deszcz-Tryhubczak *Research with children, weeds, and a book: An after-childhood perspective* czy pozanaturalne (o ile taki podział w ogóle ma sens), jak duchy w tekście *Childhood and its afterlives: Spectrality and haunting in children's literature* Stelli Myriam Pyrc. Jak pisze Pyrc, widzimy, że „duchologia (*hauntology*) daje nam środki do tego, by patrzeć na idiom nawiedzania przez duchy (*haunting*) jako na sposób, na to, by myśleć «poza» czy «po» w stosunku do linearnych koncepcji, takich jak pokolenia, kategorie wiekowe, czy nawet temporalność” (Pyrc 2023: 74). To tylko jeden z przykładów na to, jak różne nowe ujęcia i „zwroty” w humanistyce mogą ze sobą współgrać i korespondować. Postantropocentryczna perspektywa wydaje się produktywna i wyzwala zupełnie nowe znaczenia w studiach nad dzieciństwem. W badaniach nad kulturą dziecięcą ułatwia działania badawcze poza tradycyjną analizą tekstu/dzieła.

Dużą zaletą publikacji jest ciągle wykraczanie poza granice bardziej klasycznych, tradycyjnych analiz literatury czy dzieł kultury. Zastosowanie aparatu analitycznego z takich obszarów jak nowe studia nad materialnością czy filozofie posthumanistyczne nie tylko pozwalają wyznaczać nowe ścieżki interpretacyjne dla takich klasycznych dzieł jak *Aksamitny królik* Margery Williams czy *Mata syrenka* Hansa Christiana Andersena, ale pozwala też szerzej spojrzeć na to, co w ogóle oznaczają takie pojęcia jak dziecko, dziecięcość, pokolenie. Koncepcja *after childhood* skłania do innego niż zazwyczaj postrzegania kategorii czasu i miejsca, co – jak się okazuje – może ciekawie rezonować w studiach nad dziecięcą literaturą i kulturą. Tekst literacki i dziecko, wraz z innymi przedstawicielami materialnego i niematerialnego świata, tworzą asamblaż, które generują znaczenia niemożliwe do uchwycenia w bardziej tradycyjnych ujęciach, separujących i indywidualizujących różne byty. Postantropocentryczna perspektywa zmienia nie tylko postrzeganie relacji dzieci z bytami pozaludzkimi, ale skłania do spojrzenia poza binarne podziały i odnajdywania w polu badawczym różnych działających aktorów, powiązanych wzajemnymi relacjami.

Publikacja stanowi zbiór tekstów bardzo zróżnicowanych co do charakteru, przyjętych metod czy chociażby badanych kontekstów lokalnych. Jest to udany przykład współpracy międzynarodowej, w której zróżnicowanie nie tworzy przypadkowego zbioru, lecz formuje nową jakość, niemożliwą do osiągnięcia bez tych różnic. Justyna Deszcz-Tryhubczak, anglistka, specjalistka literatury i kultury dziecięcej, od lat działa na rzecz włączania dzieci jako uczestników i uczestniczek

badań, a także refleksji nad solidarnością międzypokoleniową. Macarena García-González, antropolożka społeczna i kulturoznawczyni, praktykuje podejście do literatury dziecięcej jako kultury materialnej, bada zmieniające się relacje pomiędzy literaturą, materią kultury i dziećmi z użyciem transdyscyplinarnych i kolaboratywnych metodologii. Książka jest wynikiem konsekwentnie budowanego aparatu teoretycznego i pojęciowego autorki, a ich bogate doświadczenia znalazły odzwierciedlenie w stworzeniu przemyślanego, spójnego pod względem teoretycznym i tematycznym tomu.

Główny zbiór artykułów zorganizowany jest wokół trzech obszarów tematycznych: odczytań tekstów kultury dziecięcej w perspektywie nowego materializmu, podejść relacyjnych w badaniach empirycznych nad kulturami dziecięcymi oraz *culture studies* „po dzieciństwie”. Szerokie spektrum tematyczne i dążenie do nowych ujęć charakteryzują cały tom, którego zróżnicowanego i bogatego w nowe ustalenia charakteru nie sposób szczegółowo zaprezentować w krótkiej recenzji.

Autorki pytają (s. 10-11):

Jakie dzieciństwa stają się możliwe, jeśli wyjdziemy poza perspektywę rozwojową? (...) Jakie założenia dotyczące produkcji wiedzy determinują naszą pracę i w jaki sposób możemy podważać ich dorosło- i antropocentryczną naturę? Do jakich nowych miejsc mogą nas zaprowadzić takie badania i jak „odnajdujemy” w nich dzieci i dzieciństwo? I jak relacyjne praktyki wiedzy zmieniają konceptualny wymiar studiów nad literaturą i kulturą, tak żeby mogły one mieć bardziej bezpośredni wkład we współczesne debaty na temat dzieciństwa?

Na szczególną uwagę zasługuje posłowie autorstwa Karen Coats, *Afterword. New materialist insights for the text-based scholar*, w którym konfrontuje ona swoje doświadczenia z badań nad tekstami z nowymi podejściami w badaniach nad dzieciństwem i zadaje pytania o etyczne implikacje nowych teorii oraz ich wpływ na realnie istniejących ludzi i ich wybory. Tekst stanowi swoisty kontrpunkt wobec pozostałych artykułów w tomie. Pokazuje, że teorie nie są niewinne, mają znaczenie i wymagają ciągłego przyglądania się im. Autorka pyta także o to, czy wyobrażone przez nowych teoretyków światy są możliwe do (oraz warte) urzeczywistnienia. Trudno wyobrazić sobie lepsze podsumowanie tego tak mocno zanurzonego w teoriach zbioru.

Publikacja pod redakcją Deszcz-Tryhubczak i Garcíi-González (red., 2023) wnosi nowe spojrzenia na kultury dla dzieci i ugruntowuje badania nad dzieciństwem jako pełnoprawną, istotną część nauk społecznych i humanistycznych. Przedstawione w niej analizy mogą być wartościowym źródłem wiedzy i inspiracji dla przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, także tych spoza kręgów literaturo- i kulturoznawczych.

Książka została opublikowana w otwartym dostępie (np. na stronie wydawnictwa), co zapewnia lepszy obieg zaprezentowanych w niej idei, refleksji, wyników badań w świecie naukowym, co w wypadku tej publikacji z pewnością jest potrzebne i warte polecenia.

Literatura

- Deszcz-Tryhubczak, J., García-González, M. (red.) (2023). *Children's cultures after childhood*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Kraftl, P. (2020). *After childhood: Re-thinking environment, materiality, and media in children's lives*. London–New York: Routledge.
- Pyrce, S.M. (2023). Childhood and its afterlives: Spectrality and haunting in children's literature. W: J. Deszcz-Tryhubczak, M. García-González (eds.), *Children's cultures after childhood* (s. 71–86). Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Rosen, R., Spyrou, S., Cook, D.T. (eds.) (2018). *Reimagining childhood studies*. London: Bloomsbury.
- Spyrou, S. (2017). Time to decenter childhood? *Childhood*, 24(4), 433–437. <https://doi.org/10.1177/0907568217725936>.